

SZÁZ ÉVE SZÜLETETT FÁBER OSZKÁR

Fáber Oszkár 1879. április 4-én a sziléziai Spalitzban született. A gazdatiszt édesapa szerény jövedelméből, a család ellátása mellett gyermekei taníttatását is biztosítani tudta. Nehezebbé vált, helyzetük, amikor apja vitába keveredett földesurával. Ettől kezdve a család szűkösebb anyagi körülmények között élt. Erről később maga így vallott „Korán keserű tapasztalatokra kellett szert tennem. Nélkülözésekben, keservekben gazdag gyermekkor, egy édes érzeményt ki nem elégtő ifjúkor”.

A győri, majd a soproni bencés gimnáziumban tanult s amikor az iskolában 1897 tavaszán tudomást szerzett a kegyesrend felvételi pályázatáról, „szívrepesve pályáztam és lelkendezve siettem haza, hogy közöljem elhatározásomat”. Hitbuzgó anyja nem örült elhatározásának és arra hivatkozott, hogy ha már idősebb fiútestvére, Imre a szerzetesi életet választotta, legalább ő lépjen más pályára: legyen világi pap, végezzen gazdasági akadémiát, jogot, esetleg menjen külföldre tanulni. Ekkor is szép karrier előtt állhat. Anyja és a család ellenére másként döntött, mert szakítani kívánt a világi étellel.¹

1897 augusztus közepén sógora kísérte el a váci rendházba. A meg nem alkuvó fiatalember, aki rendkívül komolyan vette elhatározását, csakhamar csalódott. A házfőnök durva udvariatlansággal fogadta: nem ültette le őket, s még csak kezét sem fogott velük. Mindezek ellenére boldogan várta a reverendát s rövidesen bevonulhatott a noviciátusba próbaidőre szerzetesjelöltnek. Ekkor még zavartalanul boldognak hitte a rendházi életet, de mind gyakrabban csalódnia kellett az elhivatott szerzetesi életéről alkotott elképzeléseiben. Megismerve társai hitetlenségét, cinizmusát, könnyelműségeit, csalódottsága elkeseredésbe csapott át, amit az is tetézt, hogy 1899 nyarán apját állásából elmozdították, mert a munkát biztosító földbirtokos egyik nőrokona előtt „nem alázkodott meg”. Így szerény bérházba kellett a családnak átköltöznie. Vácról a kecskeméti rendházba került, ahol – visszaemlékezései szerint – izléstelen és durva, nem mindig igazmondó és a könnyű szórakozásokat kereső társai részéről vallásos meggyőződése, rendíthetetlen hite miatt igen sok gúnyolódásban volt része. Erről így ír: „nem találtam meg azt a nyugalmat, azt az idealizmust, melyet reméltem . . . szerzetestársaim rossz szemmel nézik buzgóságomat, . . . gyűlölnék, . . . kigúnyolnak! . . . Ifjúságom legszebb álmjai kezdenek szétfoszladozni”.²

Közben gondosan készült tanári pályára is, de tiltakozott az ész nélkül összehalmozott leckék miatt: „hol marad itt önképzésre idő, hová rejtőzött ebben a tanrendszerben az önálló szellemi tevékenységre irányító törekvés? Sehova. A hivatalosan bevallott cél: az általános műveltség; a hozzá vezető eszközök pedig: az erőszakos emberbutítás”. Egyik káplán barátja arra inti levelében, hogy ha majd tanár lesz, óvakodjon tanítványai túlterhelésétől, mely nemcsak felesleges munkát ró az ifjúságra, hanem meggátolja „a kedély és szív nemesülését és a tudományok iránt való érdeklődést is megsemmisíti”. Fáber Oszkár példaképe és kedvenc írója ekkor Eötvös József. „Ebben a lelki életet sárba tipró, magoló világban érzem csak igazán, mekkora boldogság Eötvös József munkáiban csak bele is

¹ Fáber Oszkár: Egy szerzetes naplótöredéke, Bp. 1908. 73, 24, 22, 69, 8.

² Uo 8–9, 10, 13, 14, 26.

pillantani” – írja. A Karthausi, mely az egyház által tiltott könyvek közé tartozott, Fáber legkedvesebb olvasmánya volt: „majdnem az egészét könyv nélkül tudom. Ha nem szabadna többé olvasnom, . . . nehezebb volna egyháznak engedelmeskedni . . .”³

Tanulmányait szorgalmasan folytatja s legszívesebben a történelemmel foglalkozik, mert az igazság fáklyájának és az élet mesterének tartja. Mind jobban megismeri a Habsburgok uralmának átkát – akik „aljas módon, jogtalanul tolaokdtak fel trónunkra” – s a megvesztegetett papok és főurak szerepét. Dózsa hívét, Lőrinc ceglédi plébánost és Martinovicst tartja igaz papoknak és bátor embereknek, akik az elnyomott jobbágyok érdekében is szót emeltek. Ők lettek a példaképei is. Azt is meglátja, hogy az úri osztály már nem vallásos, a vallás – szerintük – csak a tudatlan néptömeg fékentartására szükséges. A fiatal pap-tanárjelöltnek lassan ébredezik szociális lelkiismerete. Egyik barátja az esztergomi papnevelőből írt levelében, hogy nem tud a papi életben megnyugodni. Szinte ezzel egyidőben kapta a hírt otthonról, hogy egyik bátyja megtartotta eljegyzését. Mindez felkavarta, s az utóbbi hír a családi élet boldogságát idézte föl lelkében. Ismét azon tételődött, hogy vajon nem lett volna e helyesebb a rendes családi életet választania, de ekkor még fogadalma, hite a renhez kötötte, „távoznom innen nem szabad” – fogalmazta meg naplójában.⁴

1900 nyarán jelesen érettségizett s így Kecskemétnek is búcsút mondhatott annyi nehézség, keserűség s „annyi észbutító magolás után”. Kritika volt ez egyben a korabeli idők oktatásának tartalmáról, az oktatás módjáról, és az iskolának az életre való felkészítéséről. A nyári időszakban felkereste rokonait, ismerőseit s ellátogatott Győrbe, Sopronba az egykori diákek színhelyére is. Ekkor szerzett tapasztalatai arról győzték meg, hogy a papság egy része rászolgált a megvetésre: önképzésüket elhanyagolták, anyagiassokká váltak s jócskán akadtak olyanok is, akik kicsapongó életmódot folytattak. 1900 augusztusában került Budapestre, hogy – mint rendi növendék – elkezdje egyetemi tanulmányait. Sajnos, itt is csalódások sorozata éri. Mind többet foglalkozik társadalmi problémákkal, sőt elhatározza, hogy a „szocializmussal” is alaposabban megismerkedik. Észreveszi a társadalmi igazságtalanságokat s úgy látja, hogy a társadalmat meg kell változtatni s „néhány egyén boldogsága helyett az általánosat kell megteremteni”.⁵

Már a Népszavát is olvassa – amiért társai kigúnyolják –, de ekkor még nem ismeri fel az osztályharc jogosságát. Úgy véli, hogy igazi keresztény szellemű műveltséggel, neveléssel egyetértést lehet az emberek közt teremteni s áthidalható a gazdag és szegény közötti szakadék. Szerinte elsőként a papoknak kellene küzdeni a társadalmi kérdések igazságos megoldásáért. Keresi a helyes eszméket, a becsületes embereket. Már kételkedik a szent könyvek csodáiban s az egyházi dogmákat is kritikával fogadja. Tomcsányi Lajos jezsuita atyánál találkozott Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterrel, aki előtte jelentette ki, hogy „a liberalizmus nekem olyan, mint az esernyő: míg esik kifeszítem; ha kiderül, sutba vágom”. Ez a kétszínűség, cinizmus mélyen megrendítette az önmagával is sokat vívódó fiatal pap-tanár növendéket. 1901-ben az egyik – papok elleni – tüntetés alkalmával a tüntetőknek adott igazat: „Nem helyeslem a vérengzést, de most mégis üdvözlöm a zendülést, mert látom, hogy az alvó társadalom csak harci zörejre ébred”. Paptársainak szemére vetette, hogy mennyire eltérnek szavaik tetteiktől: „Gondoskodtatok volna idejében elhagyott feleitekről, tanítottátok, műveltétek volna szóval és tettel, nem szomjúzná fertőzött véretek! De most rettegtek”.⁶

Elolvassa a *Kommunista Kiáltványt* így ír: „ez a gyönyörű kis füzet megnyitotta szememet és belátom, hogy a történelem csakugyan nem egyéb, mint az osztályharcok története”. Társainak is odavágja: „hiába is kacagtok . . . már az osztályharc alapján állok”. Már látja, hogy nem ékes papi szóval, égi malasztal győzött egyik társadalmi osztály a másik felett, hanem erővel, elszánt harccal. Megrendül hite Istenben is: „kétségbeesetten kutatom, keresem az Istent. Semmiképp nem tudok belenyugodni abba, hogy

³ Uo. 41–42, 42–43.

⁴ Uo. 57–58, 75, 65.

⁵ Uo. 70, 76–78, 79, 90–91.

⁶ Uo. 111, 136, 91, 145, 147.

elveszítettem, hogy nincs Isten” – majd így folytatja – „ezen a világon a gazdasági helyzet és a körülmények szabják meg egyedül az ember sorsát”. Úgy látja, hogy a tudomány lassanként minden érthetetlennek látszó kérdést megold, megmagyaráz és fölöslegessé teszi az Istent. Ő maga is úgy ítéli meg, hogy megcsömörlött „a modern, aljas papi élettől”, már nem szerzetes, csak a reverenda van még rajta. Ezt írja: „Utálok, gyűlölöm ezt a kéjelgő, hitetlen papságot és ellenük akarok minden erőmmel küzdeni. Meg akarom mutatni a világnak undok életmódjukat”. Nem akar tovább szerzetes lenni, s 1902. május 20-án bejelenti a rendből való kilépését és egyben kéri szerzetesi fogadalmától való felmentését. „Holnap már letehetem a reverendát és itt hagyhatom örökre a kolostort” – írta naplójában. Ugyanakkor belépett egy másik „rendbe”, a *szociáldemokrata pártba*, hogy így sikeresebben közreműködhesse minden erejével „a szabad emberek szabad társadalmának előkészítésében”.⁷

A világi életbe való beilleszkedése nem zökkenőmentes, s a kenyérért vívott harc csak fokozza kapitalizmus iránti gyűlöletét. 1904-ben megszerzi középiskolai tanári oklevelét, de nem kap tanári állást, így ismét erőt gyűjt, tanul, művelődik. Erre az időre esik házasságkötése is. Eljut a munkásokhoz s a munkásszakegyletekben meggyőző erejű előadásokat tart, főleg a klerikális veszély ellen. A szószéket a katedrára cserélte, mindenképpen közelebb kerülve a dolgozó munkásemberekhez.

Különböző munkahelyeken dolgozik és különböző tisztségeket lát el. 1905-ben a *Szabadgondolkodók Magyarországi Egyesületének* alelnökévé választják, majd az 1906-ban megindult *Uttörő* című folyóirat társszerkesztője lesz Fényes Samu mellett. 1907-ben a szociáldemokrata párt debreceni városi szervezetének titkára. 1907 őszén részt vesz a pécsi szabad tanítási kongresszuson, ahol a könyvtári és múzeumi szakosztályban *Szabó Ervin* előadását heves vita követte. Fáber, Szabó Ervint támogatva, hozzászólásában erősen támadta a klérust, „a fekete internacionálét”, amely a legnagyobb híve a konzervativizmusnak. Hiábavalónak tartja az egyház olyan kísérletét, mely a vallást a XX. sz. modern követelményeihez akarja idomítani. Az egyház, élén a pápával mindig vissza fogja utasítani a haladás gondolatát. Ezért a népkönyvtáraknak is ki kell venni részüket ennek a „fekete, maradi internacionálénak” a megtörésében.⁸

1908-ban ismét Budapestre került, a fővárosnál kapott napidíjas tanítói állást, s egyben a pincérszakszervezet titkára, majd a fővárosi könyvtár napidíjasa, az „*Új Százaad*” c. irodalmi-politikai hetilap szerkesztője lett. Rengeteget dolgozott s az, hogy az anti-klérkális mozgalom legismertebb harcosa lett, nem akadályozta meg pedagógiai pályafutását. 1908-ban középiskolai tanárnak nevezték ki a budapesti Mester utcai felső kereskedelmi iskolába, később pedig a Kertész utcai felső kereskedelmi iskolában tanított. Ékesszólásával és logikus előadásmódjával, közvetlen és megnyerő modorával, egészséges humorával emberségre nevelésével annyira megnyerte tanítványait, hogy azok rajongtak érte. 1911-ben alakult meg az *Uttörő Társaság*, mely központi titkárává választotta,

⁷Uo. 149, 173, 176, 177, 179, 181.

⁸Szabadgondolat I. évf. 1911. 53.; *Tömöry Márta: Új vizeken járok (A Galilei Kör története)*. Bp. 1960. 10.; *Hajdú-Bihar megye és Debrecen munkásmozgalmának története*. Szerk. *Tokody Gyula*. Debrecen 1970. 64.; *A szabad tanítás Pécsen 1907-ben tartott magyar országos kongresszusának naplója*. Szerk. *Vörösváry Ferenc*. Bp. 1908. 412–413.; *Kende Zsigmond: A Galilei Kör megalakulása*. Bp. 1974. 66.; *Jelentés a Szabadgondolkodás Magyarországi Egyesületének 1912. évi működéséről*, Bp. 1913. 4.

1912-től pedig a *Martinovics szabadkőműves páholynak* is tagja lett. Jelentős tevékenységet fejtett ki a *Galilei Körben* is, s annak egyik legnépszerűbb előadója volt.⁹

Említésre méltó irodalmi tevékenységet fejtett ki. 1907-ben jelent meg „*A keresztényszocializmus*” c. munkája, amelyben leleplezte, hogy a keresztényszocializmus nem a szegénység megszüntetésére, hanem a gazdagok és szegények közötti egyensúly megteremtésére, az osztályviszonyok fenntartására törekszik. Hosszan fejtegeti, hogy az öskeresztény közösségek kommunisztikus gazdasági szervezete volt az, amely a keresztény vallásnak megnyerte az elnyomott néprétegeket, ezzel szemben a korabeli egyház a magántulajdon legerősebb védelmezőjévé vált. Azokat a papokat, akik nem védelmezték a tulajdon szentségét, az egyház kiközösítette, egyszerűen lehetetlenné tette. A keresztényszocialisták szerint a sok szabad idő veszélyes a munkásokra, mert ezalatt csak „élvezetet hajszolnak”, keresetüket pazarolják. Még a vasár- és ünnepnap munkát is helyeselték, viszont bűnnek tartották a sztrájkot és a sztrájkra történő szervezkedést. Fáber sorra vette a katekizmusok és imakönyvek naiv és együgyű meséit, csodáit, de gyakorta visszatért a papság életére, melyet alaposan megismert. Itt is bizonyította, hogy Magyarország legnagyobb nagybirtokosa az egyház s az ország leggazdagabb emberei a főpapok. Könyve bőséges adatokkal, meggyőző agitációjával erősítette a munkáspárt és a baloldali progresszív erők egyházellenes küzdelmét.¹⁰

1908-ban adta ki a Népszava kiadó „*Egy szerzetes naplótöredéke*” c. könyvét, amelyben a szerzetesrend belső életéről, a társakról, az ott meghonosodott szellemről, s ifjúkorának főbb mozzanatairól tájékoztat. Harmadik nagyobb munkája 1911-ben „*A klerikális veszély*”¹¹ címen jelent meg. „A klerikális szervezkedés tárgyilagos ismertetése a leghatásosabb antiklerikális propaganda” – olvassuk a könyv bevezetőjében. A szerző végigvezeti az olvasót az alkalmazkodó egyház félelmetesen kiépített harci szervezetén, ismertetve a klerikalizmus célját, a papság hatalmi törekvéseit. A könyv tájékoztat a különböző korúak számára kiadott újságokról, kiadványokról, azok példányszámairól, felsorolva a vallásos egyesületeket is. A munka nemcsak megismertet bennünket az egyház nyílt előretörésével, de segít abban, hogy hogyan harcolhatunk az embertelen, országpusztító veszedelem ellen.¹² Kéziratban maradt „*A szocialista etika*” c. nagyobb terjedelmű munkája.

Utalnunk kell azokra az írásaira, cikkeire, melyek baloldali lapokban, folyóiratokban, kiadványokban jelentek meg. Első helyen az *Uttörő* c. folyóiratot említjük, mivel itt rendszeresen publikált (Szerzetesek terjeszkedése, Fekete számok, Állami oktatás, Hadüzenet, Hogyan csinálják a vallásos tanítást, Klerikális enyelgés, Keresztény világszemlélet, Antiklerikális propaganda, A vallásérkölc diadala, Eucharisztikus politika, Eucharisztikus hadüzenet, Antiklerikalizmus és az ifjúság stb.), de írásai jelentek meg a Kassai Munkásban (Az egyházi dogmákról, Terjed a vallásosság, A klerikálisok ellen stb.), a fiúmei szabadgondolkodók egyik csoportja által szerkesztett „*La Fiaccola*” c. lapban, a Szabadgondolatban, Népszavában s más kiadványokban.¹²

⁹ Kende i. m. 46.; Wilhelm Jenő: Dr. Fáber Oszkár. Kioltott fákllyák. Bp. 1963. 50–51.; Szabadgondolat I. évf. 1911. 92.; Tömöry i. m. 216.

¹⁰ Fáber Oszkár: A keresztényszocializmus, Bp. 1907.

¹¹ Fáber Oszkár: A klerikális szervezkedés, Bp. 1911.; Szabadgondolat I. évf. 1911. 190.

¹² Uttörő 1911. január 8, 22, 29, február 5, 19, 26, május 21, október 29; 1912. január 21, szeptember 8, 11; Kassai Munkás 1911. április 22; 1907. május 4; 1911. március 18; május 27; március 4, 11.

Rendszeresen tartott előadásokat: nemcsak a szociáldemokrata pártszervezetekben, szakegyletekben, de a Szabadgondolkodók Magyarországi Egyesülete, és fiókszervezetei által rendezett összejöveteleken (A klerikalizmus veszedelmes hatása köznevelésünkre – Temesvár; Klerikális szervezkedés – Eperjes; A klerikalizmus ellen – Arad; A modern hazafiság – Kassa stb.), az Uttörő Társaságban (A szabadgondolkodók hite és a klerikalizmus törekvései), az Uttörő Szabad Iskolák keretein belül (Nagykanizsa, Szombathely, Eperjes, Kassa, Arad stb.), a Társadalomtudományi Társaság Szabadiskolájában,¹³ a Galilei Körben. Ez utóbbi szervezet 1912 január végén vitát kezdeményezett a szerzetesi intézményről, s a Kör Fáber Oszkárt kérte fel a téma előadására, aki örömmel vállalta a feladatot. Fáber hírneve, ékesszólása igen nagyszámú közönséget vonzott. Előadásában ismertette a szerzetesi intézményt összes hibáival s arra a következtetésre jutott, hogy a szerzetesség ellenkezik a természettel, a törvénnyel és a társadalom létérdekeivel s így a szerzetesrendek már nem segítik, hanem hátráltatják a nép kulturális fejlődését, babonás hiedelmekben tartják azt. Az előadás után oly nagy vita kerekedett, hogy annak befejezését február 3-ára halasztották. Ekkor is mintegy 2000 főnyi érdeklődő jelent meg s érvek és ellenérvék csaptak össze a hozzászólásokban. Végül is Fáber foglalta össze a vitát. Az Uttörő c. folyóirat híradása szerint „az adatok gazdagsága, a ragyogó dialektika, a gúny s szatíra, az argumentumok buzogányos ereje a maga nemében páratlanú tették az összefoglalást”. A Galilei Kör tudományos előadássorozatain, az 1915-ben induló, a háború problémáit tárgyaló előadássorozatban szintén az előadók közt találjuk Fáber Oszkárt is.¹⁴

Könyvei, cikkei, tanulmányai a legkiválóbb fegyverei lettek az antiklerikális propagandának, melyet ő indított, szervezett és vezetett szóban és írásban. Kiváló szónok volt: előadásait az adatbőség, a tények megfelelő és alapos ismerete, szilárd logikai rendszere jellemezte. A fiataloknál a józan ész és kritikai gondolkodás képességének erősítésére törekedett. Vitáival is példát mutatott. Így pl. 1912. február 6-án a budapesti Szent Imre Körben nyilvános vitára kelt Vass József hittanárral – aki később az ellenforradalmi rendszer minisztere lett – és saját fegyvereivel verte meg őt.¹⁵

*

Fáber nagy örömmel fogadta a polgári demokratikus forradalom győzelmét. Változatlan lendülettel és kitartással dolgozott. Éppen agitációs útján volt Sopronban, amikor arról értesült, hogy a munkásosztály kezébe vette a hatalmat, győzött a proletárforradalom. Valójában csak most nyílt alkalma, lehetősége elképzeléseinek megvalósítására s tétovázás nélkül a kommunistákhoz csatlakozott. A Forradalmi Kormányzótanács első dolga volt a vallásügyek likvidálására országos bizottságot létesíteni, s így az *Országos Vallásügyi Likvidáló Bizottság* vezetőjének Fáber Oszkárt nevezték ki. Erre a funkcióra ő volt a leghivatottabb. Feladata lett az állam és az egyház szétválasztása, valamint az egyházi, hitfelekezeti és az ezek által kezelt alapítványok, vagyonok állami tulajdonba

¹³ Uttörő 1912. május 10. Szabadgondolat 1911. 156. old.; 1912. 193. old.; 1911. 92. old.; Uttörő 1912. február 4.; Kassai Munkás 1911. márc. 4, 11.

¹⁴ Szabadgondolat 1912. 92, 127. old.; Uttörő 1912. február 11.; Tömörly Márta i. m. 52, 278, 216.

¹⁵ Kioltott fáklyák, 51.; Uttörő 1912. febr. 11.

vétele. 1919. április 12-én a Kormányzótanács úgy döntött, hogy a papság rendszeresen megjelenő egyházi közlönyöket a továbbiakban nem adhat ki, csupán esetenként röpiratokat, melyeknek cenzúrázásával Fáber Oszkárt bízta meg.¹⁶ Ezeket a megbízásokat Fáber örömmel vállalta, hisz írásaiban, előadásaiban éveken át bizonyította, hogy a felekezetek hatalmaskodása mennyi anyagi, erkölcsi és kulturális kárt okozott a magyar dolgozóknak.

A Forradalmi Kormányzótanács március 29-én kiadott rendelete intézkedett a *nem állami nevelési és oktatási intézmények köztulajdonba vételéről*. Ennek megfelelően a népbiztosság április 12-én (7. KN. sz. rend.) adta ki az államosítási rendeletet s a végrehajtási utasítást. Április 21-én pedig (13. KN. sz. rend.) az egyházi vagyonok köztulajdonba vételére kiküldendő likvidáló bizottságok munkáját szabályozta.¹⁷ Viszont már jóval korábban hírül adta a Közoktatásügyi Népbiztosság, hogy nincs szándékában a templomok szocializálása: „A Közoktatásügyi Népbiztosság tudatja mindenkivel, hogy a templomoknak más, mint vallási célokra való igénybevétele nem áll szándékában. Ennélfogva mindazok, akik egyes templomokba szocializálási ürügyek alatt behatolnak, önhatalmúlag járhatnak el. Minden ilyen egyéni akcióval szemben a városparancsnoktól karhatalmúlag kérhető. Panasszal Fáber Oszkár politikai megbízotthoz lehet fordulni. Országház, 5. sz. kapu” – olvassuk a Világ 1919. április 1-i számában.

A proletárforradalom tehát már az első pillanattól kezdve elítélte azokat a túlkapásokat, melyek az állam és az egyház szétválasztása, a felekezeti vagyon átvétele során helyenként előfordultak. Így pl. Fáber 1919. április közepén a Csongrád megyei Tanácshoz intézett táviratában felhívta a figyelmet, hogy „a helyi tanácsok sok helyen helytelenül értelmezik az állam és az egyház szétválasztásáról és az egyházi vagyon kommunizálásáról származó következményeket és hibás intézkedésekkel sok kárt okoznak a proletariátus ügyének”. Ezért a rendelkezések pontos betartására utasította a helyi szerveket és megmagyarázta a munkásállam álláspontját: „Az állam és az egyház szétválasztása azt jelenti, hogy az összes egyházak és felekezetek magántársulatoknak tekintetnek, és így velük sem kormányzati, sem közigazgatási szempontból nem foglalkozik, csupán az igazságszolgáltatás terén, ha a proletariátus ellen vétkeznek”. Közölte, hogy az egyházaknak, mint magántársulatoknak hitközségenként joguk van szervezkedni „az általános gyülekezés és egyesülés keretén belül”, papjaik eltartásáról és egyházi szükségleteik fedezéséről önkéntes adományokból gondoskodhatnak.

A Kormányzótanács rendeletéhez alkalmazkodó Fáber tíznapos határidővel az egyházi tanerőktől olyan nyilatkozatot kívánt, melyben a munkás- és katonatanács két tagja, mint tanúk előtt aláírásukkal kijelentik, hogy az egyházi pályát elhagyják és világi személyekké lesznek. Aki viszont a nyilatkozatot „nem írja alá, azt közszolgálatba felvenni nem szabad”. Végül felszólította a munkás- és katonatanácsokat, hogy „gondoskodjanak arról, hogy május 1-ig a területükön levő teljesen munkaképtelen öregek, rokkantak, tüdőbetegek, árvák, elhagyott gyermekek jegyzéke lelkiismeretes gonddal összeállíttassék, mert a Tanácsköztársaság legelső gondja lesz, hogy az egyházi vagyon lefoglalásakor ezeket

¹⁶ A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, 6/A. Bp. 1959. 191. l. (A továbbiakban: MMTVD.)

¹⁷ A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája. Szerk.: Petrák Katalin és Milei György. Bp. 1959. 8–9, 14–17, 24–26.

a kolostorokban, eddigi felekezeti épületekben emberhez méltó elhelyezésben és ellátásban részesítse”. Egyben utasította a megyei tanácsot, hogy tájékoztatását a megye területén levő összes munkás- és katonatanáccsal azonnal közöljék és egyben az esetleges problémákról őt értesítsék. A megyei tanács április 19-én valamennyi község direktóriumával tudomásulvétel és miheztartás végett közölte a távirati rendeletet s egyben felhívta a figyelmet annak pontos és maradéktalan végrehajtására.¹⁸

Az egyházi vagyon átvételével kapcsolatos teendőket a népbiztosság 13. sz. rendelete – amely április 21-én jelent meg – részletesen szabályozta, s a felekezetek ingó és ingatlan vagyonának átvételét likvidáló bizottságokra bízta. Ezeket a bizottságokat a helyi munkás-, földműves- és katonatanácsok küldték ki és Fáber Oszkár politikai megbízott irányította. Feladatuk volt, hogy leltár mellett köztulajdonba vegyenek minden egyházi, hitfelekezeti és általuk kezelt alapítványi vagyont, „kivévelt képeznek a templomok, nyilvános kápolnák és a rendszeres használatra szánt imaházak, kálváriák, szobrok, haranglábak, valamint ezeknek a vallási szertartásaikhoz szükséges felszereléseit, melyek nem leltározandók”.¹⁹

Fáber Oszkár a sajtó útján is közzétette,²⁰ hogy a tanácskormány a vallásszabadságot mindenki számára a legmesszebbmenően biztosítja, és könyörtelenül lesújt mindazokra, „akik bárkit vallása gyakorlásában zavarnak”. De ugyanígy lesújt azokra is, „akik a vallást megbecstelenítve, politikai célokra akarják használni”. A szekularizálás – az egyházi javaknak köztulajdonba vétele – és a szeparálás – az állam és az egyház szétválasztása – elvét szigorúan végre kívánja hajtani, de egyénileg mindenkinek segítségére lesz, „aki jóindulatúan igyekszik elhelyezkedni az új társadalomban”. Azt is közölte, hogy a papoknak végkielégítést juttat – fejenként 1000, és családtagonként 250 koronát – s az alsópapságnak meghagyja az évi termést is. A főpapsággal éppen úgy bánik el, „mint ahogy ők bántak el a saját alsópapságukkal és alkalmazottaikkal, amikor nem átalítottak milliós évi jövedelmeket zsebre vágni és káplánjaiknak évi 200 korona fizetést adni. A munkaképtelen katolikus püspököknek és érsekeknek nyugdíjképpen meghagyjuk egykori jószágigazgatóik, a kanonokoknak pedig egykori intézőik nyugdíját, mert ha a főpapok szerint a nyomorúságos szegénydűből családos emberek meg tudtak élni, akkor ők, a legényemberek, fényesen megélhetnek belőle”.

Hírül adta azt is, hogy aki az egyházi pályától meg kíván válni és tanári diplomát akar szerezni, annak ezt a lehetőséget a munkáshatalom biztosítja. Közölte, hogy a lelkészek a hitoktatásra önként jelentkezőket taníthatják, a templomban szolgálhatják híveiket, azok majd gondoskodnak eltartásukról. A nagy papi birtokokat azoknak adják, akik a földet megművelik, a kolostorokba a munkásgyermekek ezreit költözteti be, hogy ott megfelelő ellátásban és nevelésben részesüljenek, a zárdákba pedig a koldusokat, betegeket, öregeket, rokkantakat telepíti. 200 ágyas főiskolai otthont szervezett a budapesti Váci utcai piarista rendházban, amely a szegény sorsú egyetemi hallgatók számára gondtalan tanulási lehetőséget biztosított, s ez volt az első hazai marxista szellemű intézet.

¹⁸ MMTVD. 6/A. 264–265; Kőte Sándor: A magyar nevelésügy a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság idején, Bp. 1963. 48.

¹⁹ A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája, 24.

²⁰ Népszava 1919. július 18. „Mi történik az egyház vagyonával”; MMTVD. 6/B. 476–477.

A felekezeti javak likvidálásánál különböző visszaélések is nyilvánosságra kerültek. Több plébánián, püspökségen s a klerikális egyesületekben sikkasztásokra jöttek rá. Ezekben az egyesületekben „Budapest 70 millió korona készpénzt és értékpapírt foglaltak le . . . A főpapi birtokokat ama pogromot hirdető egyházi férfiak előszeretettel adták bérbe zsidó kapitalistáknak akkor, amikor híveik közül évente 15 000 kisgazdát árvereztek el, mert a törpebirtokokon nem tudtak gazdálkodni, bérletekhez sem jutottak és a föld nélküli szegény hívők közül évente 200 000 ember vándorolt Amerikába”. Fáber arra is utalt, hogy a tanácskormány a felekezetek ingatlanait kulturális célra használja fel. Így a budai Ménesi úti apácák kolostorát az anya- és csecsemővédelem központi intézetévé tette, Pannonhalmát a tudósok nemzetközi otthonává építik majd ki „ahol világnézetű különbség nélkül, díjtalan elhelyezést kap majd az emberiség szellemi arisztokráciája; fizikusok, vegyészek és orvosok számára laboratóriumok állnak itt rendelkezésre”. A zirci apátságból – szintén nemzetközi alapon – „magyar Edison-telepet létesítünk, hogy a feltalálók minden anyagi gondtól mentesen végezhesék munkájukat”. Ugyanígy volt folyamatban a kolostorok teljes lefoglalása és igénybevétele „mindenkitől elhagyott öregek, betegek, rokkantak és gyermekek számára”. Egy későbbi sajtócikkben²¹ – „*Mire kell az egyházak vagyona*”, – egyértelműen megfogalmazta, hogy „a tömeg igazi kultúrájának megteremtésére”, s akiket a tőkés társadalom nyomorba kényszerített, támasz nélkül maradt, megrokkant emberek „tisztességes ellátására veszi el a kommunista állam az egyházak vagyonát”.

Fáber a kunciójából adódó feladatok ellátása mellett széles körű társadalmi tevékenységet is kifejtett. 1919 áprilisában a párttitkárság agitátorképző iskolát szervezett, s az előadók közt találjuk őt is. Május végén országszerte nőgyűléseket rendeztek s Fáber az V. kerületi (Váci u. 59.) összejövetel szónoka volt. Tagja lett a Pest megyei Munkástanácsnak, a Budapesti Központi Forradalmi Munkástanácsnak, részt vett a tanácsok országos gyűlésén s június 23-án őt is beválasztották – *Bolgár Elek* és *Varga Jenő* pedagógusok mellett – a Szövetséges Központi Intéző Bizottság tagjai sorába.²²

*

Fáber Oszkár nagyszerű elképzeléseit, terveit csak részben és rövid időre tudta megvalósítani. A Tanácsköztársaság megdöntése után őt is elfogták s az ellenforradalmi gyorsított tanács perbefogta s vádat emelt ellene „gyilkosság, felségsértés, lázadás szellemi irányítója és vezetője, pénzhamisítás, rablás, izgatás” stb. címén. Ügyét két ízben is tárgyalták: először 1920. április 20-án a Népszava 1919. július 24-i számában megjelent írása miatt. Ebben többek között vázolta, hogy az egyházak milyen óriási vagyonnal rendelkeztek s emellett jelentős állami támogatást is élveztek, s hogy a kapitalista államtól kitarított felekezeti szellem nyomta rá bélyegét az egész hazai közoktatásra. Arra is utalt, hogy a kapitalizmus rabolt és a klerikalizmus Isten szent nevében adta rá áldását. Ugyan-

²¹ Népszava 1919. július 24.

²² Népszava 1919. április 18.; Vörös Ujság 1919. április 18.; május 29.; Népszava 1919. április 26.; június 24.; MMTVD. 6/B. 637. dok. 213.1.; A szocialista tanítómozgalom Magyarországon. 1900–1920. Szerk. Kelen Jolán. Bp. 1958. 167.

így jártak el a papok a világháború időszakában, amikor mindkét harcoló fél fegyvereit megáldották, a népet egymás ellen uszították. Ezért az írásért négy évi börtönbüntetésre ítélték. Másodszor 1920. november 5-én kezdték ügyét tárgyalni. Előzetesen Mészáros János budapesti érseki helynök felszólította a felekezeti intézményeket, hogy küldjék be a Likvidáló Bizottság tevékenységéről szóló vádjaikat. Így az ügyészség a tanúk szavait vonultatta fel ellene. Fáber a bíróság előtt bátran, öntudatosan viselkedett. Vállalta a felelősséget tetteiért – a szekularizáció és szeparáció végrehajtásáért –, csak munkatársait, beosztottait mentette. Határozott viselkedésével a tanúk nagy részét is zavarba hozta és szemébe csak kevesen mertek komolyabb „vádakat” felhozni. Bátor kiállását a bíróság „cinikus viselkedésnek” minősítette s ezt súlyosbító körülménynek tekintette. Bár több vádpont alól felmentette a bíróság, de végül is bűnösnek mondta ki, s hogy elrettentő példát statuáljon 12 évi fegyházbüntetésre ítélte.²³

1921-ben a szegedi Csillagbörtönbe vitték. Itt fogolytársai akciót szerveztek, hogy az egészségtelen zárkából, az idegölő magányból, tétlenségből kimentsék s könnyebben elviselhető munkára a bütorgyárba kerüljön. Rabtársai szerették, őszintén tisztelték és nagyrabecsülték önzetlen viselkedéséért. Kedélyét még a súlyos büntetés sem törte meg, csupán családjá anyagi nehézségei aggasztották.

Egy évet töltött a Csillagbörtönben, amikor 1922-ben a fogolycsera-egyezmény keretében Szovjet-Oroszországba került. Ott kezdetben gazdasági területen dolgozott, majd állami megbízatással Szovjet-Oroszország németországi kereskedelmi képviselőjéhez irányították. Innen önkényesen Bécsbe ment családjához. Ez a lépés méltatlan volt személyéhez, korábbi életéhez, aminek súlyát ő maga is érezte, élete nagy ballépésének tartotta és meg is bánta. A burgenlandi Kismartonban (Eisenstadt) telepedett le s ott kapott tanári állást. Itt szocialista szellemben tanított s a klerikális beállítottságú kollégái mindezt nem jó szemmel nézték és gyakran támadták. Később Bécsbe települt át, ahol nyelvtanárként tevékenykedett.

A fasizmus térhódítása és terjeszkedése ellen foglalt állást s nyíltan kiállt ellene. Egykori harcossága ismét fellángolt, aktív szervezője lett a nácizmus elleni harcnak, majd a második világháború idején az ellenállási mozgalomba is bekapcsolódott. A hitleristák letartóztatták, majd kínzások között 1944-ben Bécsben meggyilkolták.²⁴

*

Fáber Oszkár a magyar antiklerikális mozgalom kiemelkedő alakja, legjelentősebb képviselője, kiváló szónoka és kérelmetlen tollforgatója volt. Munkáiban – melyek kimeríthetetlen tárházai az érveknek, bizonyítékoknak és a tényeknek – lángoló szenvedéllyel leplezte le a klerikális klérust. Írásai felekezettelenséges vádiratokká váltak, melyeket napjainkban is eredményesen hasznosíthat az egyházellenes agitáció. A két forradalom alatti tevékenységével is nagyszerű példáját adta annak, hogy a népet, az igaz humaniz-

²³ Kioltott fákyák, 53.

²⁴ Kende i. m. 190; Munkásmozgalomtörténeti Lexikon. Bp. 1972. 144.; Magyar Életrajzi Lexikon I. Bp. 1967. 453. E lexikonokban Fáber Oszkár halálának éve: 1945, míg a Pedagógiai Lexikon (I. Bp. 1976. 413.) szerint 1944-ben halt meg.

must szolgálta és határozott, okos intézkedéseivel, következetességével maradandó érdemeket szerzett a munkáshatalomnak, s nagy szolgálatot tett hazájának. Emlékét tettei, könyvei őrzik, s neve nemcsak a budapesti Kertész utcai általános iskola homlokzatát ékesíti, de a lexikonok címszójegyzékeiben, a munkásmozgalmi és a hazai neveléstörténeti munkákban is mind gyakrabban fellelhető. Amikor születésének 100. évfordulóján Fáber Oszkára emlékezünk, ez egyben azt is jelenti, hogy tettei és helytállása, új iránti fogékonysága és progresszivitása, az emberek felvilágosításáért és a társadalmi haladásért vívott meg nem alkuvó harca ma is ösztönző példa valamennyi nevelő számára.

Vaskó László

AJÁNLHATÓ-E A „TANTÁRGYPEDAGÓGIA” SZÓ HASZNÁLATA?

Amikor a kérdést ilyen egyenesen teszik fel, habozás nélkül *nemmel* felelünk.

Mindenekelőtt a szóösszetételt ítéljük erőltetettnek: a pedagógia eredetileg gyermekvezetést jelent. A „tantárgypedagógia” fordítása tehát „tantárgy-gyermekvezetés”: mind magyarul, mind más nyelven értelmetlen.

A szó használata az utóbbi években mégis mind gyakoribb. Nem annak a jele-e ez, hogy erőszakoltsága ellenére is hiányt pótol, mivel jelenlegi pedagógiai rendszerünk nem ölel fel mindent, vagy nem megfelelően tagolódik?

Ha a pedagógiát neveléstudományként értelmezzük, akkor a „tantárgypedagógia” a didaktika és a metodika (módszertan) nem megfelelő viszonyát tükröző követelményt juttathatna kifejezésre: megjelenéséből és terjedéséből arra kellene következtetni, hogy a módszertanok művelői kívánják önállóságukat és hatáskörüket növelni, mivel a didaktika nem engedi meg, hogy a tantárgyak tanításában a pedagógia egészére tekintettel legyenek. Nem indokolt-e ez a törekvés?

A válasz keresésénél lexikonszerű fogalmazása miatt *Lothar Klingbergnek* 1974-ben az NDK-ban kiadott általános didaktikájából vettük át a *didaktika feladatainak* következő meghatározását:

A didaktikának az a feladata, hogy a *tanítás és a tanulás* – különösen az iskolai oktatási célú tanítás és tanulás – *általános törvényszerűségeit kutassa és feltárja*, a nyert felismeréseket rendszeres összefüggésbe hozza, és ezzel megbízható, *elméletileg megalapozott tudományos alapot teremt* a tanító és a tanár *oktató munkájához*. Ebben a törekvésében a didaktika más pedagógiai tudományágakra, mindenekelőtt a pedagógia történetére, a nevelés elméletére, az oktatási módszertanokra, az összehasonlító pedagógiára támaszkodik, de más tudományok eredményeit is rendszeresen figyelembe veszi (filozófia, pszichológia, orvostudomány, kibernetika, heurisztika és az oktatás tartalmát nyújtó szaktudományok).

A didaktika mindenekelőtt az oktatási gyakorlat haladó tapasztalatait általánosítja, és megkísérli az összes didaktikai jelenség rendszeres összefüggésbe hozását – ebben az értelemben *oktatáselmélet*. A gyakorlatilag tevékeny tanító és tanár azonban nemcsak didaktikai kategóriák (törvények, elvek, tanítási formák stb.) megszerezését várja el, hanem biztos eligazítást, segítséget kíván meg oktatási tevékenységéhez. A didakti-